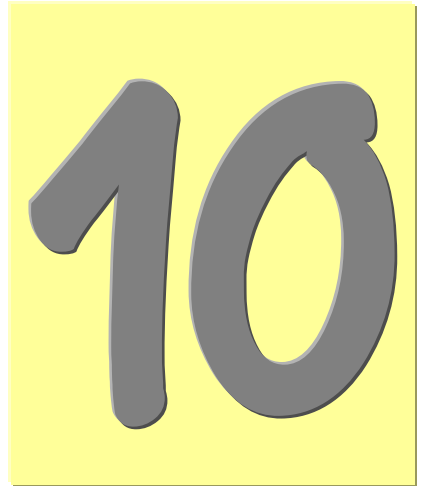

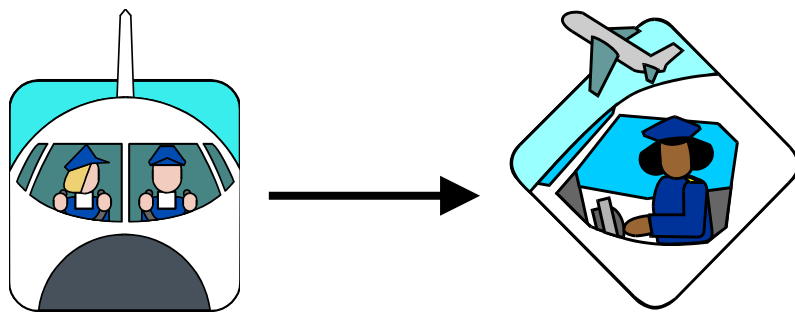
บทที่

รูปแบบและเทคนิควิธี การเรียนการสอน

เนื้อหาสาระในบทนี้ กล่าวถึง จุดประสงค์หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการในการเรียนรู้ของผู้เรียนในชั้นตอนต่าง ๆ ของการเรียนรู้ ปัจจัยที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ความสำคัญและความเป็นไปของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนการสอน วิธีการจัดการเรียนการสอนโดยพิจารณาที่กิจกรรมของครูผู้สอนและผู้เรียน รูปแบบการสอนแบบบรรยาย ถามตอบและการเรียนด้วยตนเอง

จุดประสงค์ของการเรียนการสอน

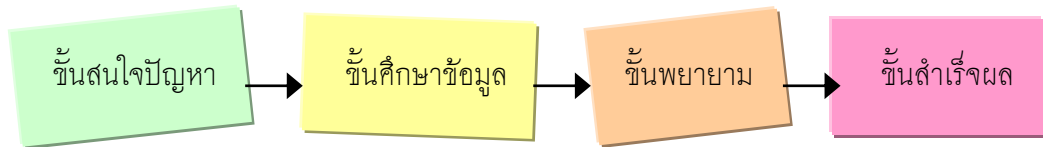

รูปที่ 68 พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนนั้น มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรให้แก่ผู้เรียน การเรียนรู้เกิดขึ้นโดยตัวผู้เรียนเอง ครูเป็นแต่เพียงผู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นเท่านั้น การเรียนการสอนจึงเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในกระบวนการทางการศึกษาในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

กระบวนการในการเรียนรู้

คนเราจะเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความสนใจที่จะรู้สนใจที่จะแก้ปัญหา ซึ่งในกระบวนการนี้เองเป็นเหตุให้เขาต้องศึกษาหาข้อมูล หาวิธีการว่าจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร และต้องมีโอกาสที่จะทดลองฝึกหัดหรือนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับนั้นไปใช้แก้ปัญหาคู หากพิสูจน์ทราบได้ว่าสามารถทำได้แก้ปัญหาก็จะเกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหานั้น

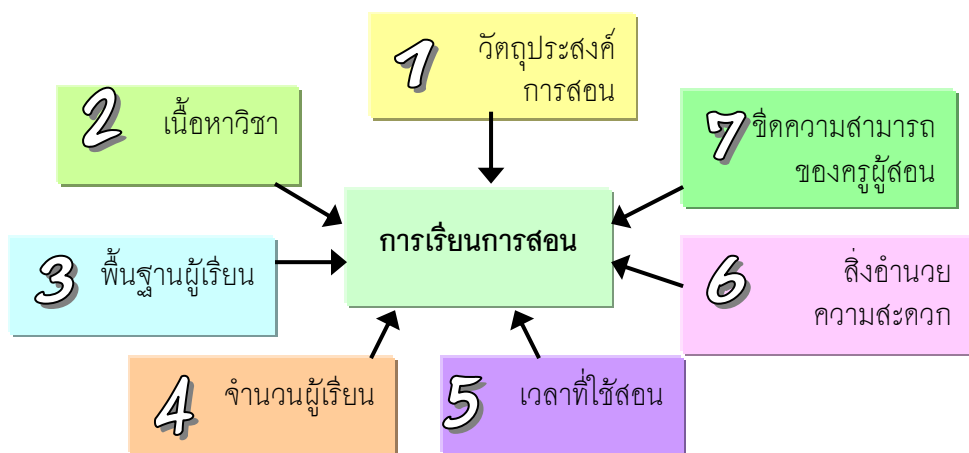

รูปที่ 69 ขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการการเรียนรู้

จึงอาจสรุปได้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเป็นกระบวนการซึ่งต้องผ่าน ขั้นสนใจปัญหา ขั้นศึกษาข้อมูล ขั้นพยายามฝึกหัด และขั้นสำเร็จผล เพื่อที่จะได้ทราบว่ามีผลลัพธ์จริง ๆ นั้นเป็นอย่างไร

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอน (เราอาจพูดสั้นๆว่าในการสอน) แต่ครั้งนั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่จะต้องพิจารณาถึง เช่น วัตถุประสงค์การสอน เนื้อหาวิชา พื้นฐานผู้เรียน จำนวนผู้เรียน เวลาที่มีในการสอน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ หรือแม้แต่ขีดความสามารถของครูผู้สอนเอง

รูปที่ 70 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์กับการเรียนการสอน

อันที่จริงวัตถุประสงค์การสอนที่ชัดเจน จะเป็นตัวแนะนำให้ผู้สอนได้ทราบขอบเขตของเนื้อหาที่จะสอนแค่ไหน และจะมีเกณฑ์ในการวัดผลอย่างไร แต่การจติกิจกรรมการเรียนการสอนจริงแล้ว สามารถพิจารณาจากวัตถุประสงค์การสอนได้อีกส่วนหนึ่ง กล่าวคือ อาจพิจารณาจากพฤติกรรมที่คาดหวังจากวัตถุประสงค์ เช่น ต้องการให้ผู้เรียนจำแนกหัวเทียนที่ติดออกจากหัวเทียนที่กำหนดให้ได้ถูกต้อง การเรียนการสอนก็ควรจะบรรยายให้ผู้เรียนฟังเพียงอย่างเดียวไม่ได้ คงต้องมีการลงมือตรวจสอบกันจริง ๆ จึง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้ก่อน แล้วจึงมาตรวจสอบการเรียนรู้ภายหลัง

หรือถ้าวัตถุประสงค์ต้องการให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความโตของดอก ส่วน ความเร็วตัด และความเร็วรอบในงานเจาะ ก็คงต้องมีการคำนวณเพื่อพิสูจน์ทราบกันจริง ๆ มิใช่แค่เพียงการบรรยายหรือเล่าให้ฟังเฉย ๆ

เนื้อหาวิชากับการเรียนการสอน

ดังได้กล่าวมาข้างแล้วว่าจริง ๆ แล้ว เนื้อหาวิชาในการเรียนการสอนนั้น มีความจำเป็นและมีความสำคัญในการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน เนื่องจากเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้งมีอย่างจำกัด ดังนั้น เนื้อหาที่จำเป็นและสำคัญจะต้องนำมาพิจารณาก่อน

ความสำคัญที่ว่านั้น คูได้หรือวิเคราะห์ได้จาก (1) ความจำเป็นในการใช้งาน ซึ่งหากขาดเนื้อหา นั้น ๆ ไปแล้ว ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้และนำไปใช้งานได้หรือไม่ (2) ความยากของเนื้อหา เนื้อหาที่ยากย่อมต้องการการแยกย่อย การจัดลำดับที่เหมาะสม รวมทั้งเทคนิควิธีสอนที่ต้องมีการปรับแต่งโดยตลอด การจัดการเรียนการสอนจึงต้องใช้เวลากับเนื้อหาดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นด้วย

พื้นฐานผู้เรียนกับการจัดการเรียนการสอน

การเรียนรู้จะเกิดแก่ผู้เรียนได้ง่ายรวดเร็วหรือไม่ ประเด็นที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่ง ก็คือ สิ่งเรียนรู้ใหม่นั้น สอดคล้องหรือต่อเนื่องจากประสบการณ์เดิมหรือไม่ พื้นฐานผู้เรียนจึงมีความสำคัญยิ่งที่ผู้สอนจะต้องพิจารณาเพื่อจัดเตรียมบทเรียนให้สอดคล้องต้องกัน

โดยหลักการแล้ว ก่อนที่จะจัดการเรียนการสอน จะต้องมีการจัดและประเมินสมรรถภาพพื้นฐานผู้เรียนก่อน แต่ในทางปฏิบัติ จริงอาจไม่ได้ดำเนินการทุกครั้งไป ดังนั้น ในช่วงแรก ๆ ของการจัดการเรียนการสอน จึงควรที่จะเตรียมการเพื่อพิจารณาพื้นฐานของผู้เรียนด้วย เช่น อาจมีการสอบวัดผลย่อย ๆ เพื่อพิจารณาความรู้เดิม การใช้คำถามวัดต้นชั่วโมง หรือการหาข้อมูลประสบการณ์ในเนื้อหาที่เป็นพื้นฐานที่ผ่านมา เป็นต้น

จำนวนผู้เรียนในการเรียนการสอน

จำนวนผู้เรียนจะส่งผลต่อการเรียนการสอนด้วย ในการจัดกิจกรรมและการปรับแต่งระหว่างการเรียนการสอน กล่าวคือ จำนวนผู้เรียนที่มาก การปรับแต่งอาจทำได้ไม่ทั่วถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดไว้ ผู้เรียนส่วนใหญ่อาจไม่ได้ทดลองปฏิบัติ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งสิ้น

นอกจากนี้ จำนวนผู้เรียนยังเป็นตัวกำหนดวิธีการสอนอีกด้วย กล่าวคือ แม้จะวิเคราะห์ได้ว่าวัตถุประสงค์ข้อนี้ เนื้อหาแบบนี้ วิธีสอนที่เหมาะสมที่สุดคือการสอนแบบถามตอบ หากแต่ในชั้นเรียนมีนักศึกษาจำนวนมาก วิธีการสอนแบบถามตอบก็อาจไม่สามารถทำได้ เพราะต้องใช้เวลาในการปรับแต่งอยู่ตลอดเวลา วิธีทางที่เป็นไปได้ก็อาจต้องใช้วิธีการบรรยายแทน ดังนั้น ก่อนทำการสอน ผู้สอนจะต้องทราบก่อนล่วงหน้าว่ามีผู้เรียนในชั้นเรียนนั้น ๆ เท่าไร

เวลาที่มีในการเรียนการสอน

โดยปกติเวลาในการจัดการเรียนการสอน จะถูกคำนวณและกำหนดเอาไว้แล้วโดยหลักสูตรว่ารายวิชานั้นจะต้องสอนกี่คาบต่อสัปดาห์ อย่างไรก็ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ให้ ครูผู้สอนอาจต้องนำมาพิจารณาว่าช่วงเวลาใดจะจัดกิจกรรมอะไรใช้เวลาเท่าไร จึงจะเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด นั่นก็คือ ต้องมีการเตรียมแผนการสอนเอาไว้ล่วงหน้า

อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติการสอนจริง ๆ ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงเวลาที่กำหนดไว้ได้ ประสิทธิภาพในการสอนแต่ละปีแต่ละรุ่น จะช่วยให้ครูพิจารณาเวลาสอนที่เหมาะสมมากขึ้น แม้แต่การปรับปรุงหลักสูตรก็ต้องการข้อมูลเหล่านี้ร่วมด้วย

สิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน

ต้องยอมรับว่าสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เครื่องมืออุปกรณ์ในการเตรียมบทเรียน เครื่องมือที่ใช้ในระหว่างการเรียนการสอน ฯลฯ ปัจจุบันส่งผลอย่างมากต่อการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเนื้อหาที่ยากสลับซับซ้อน การมีสื่อ มีอุปกรณ์ที่ดี จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

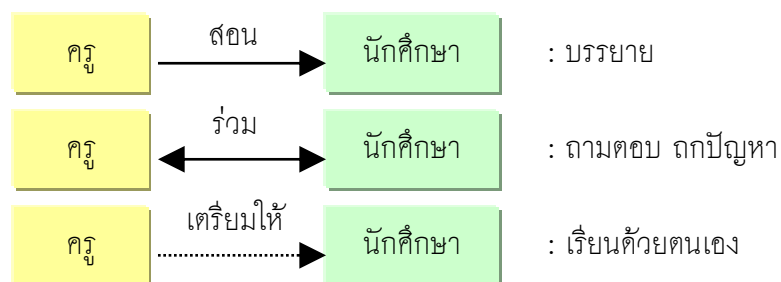
อย่างไรก็ดี สิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนมิได้หมายเฉพาะสื่อ เครื่องมืออุปกรณ์หรือเครื่องจักรกลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสภาพโดยรวมของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ลักษณะการจัดห้องเรียน ปริมาณแสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ อุณหภูมิภายในห้องเรียน ความสะอาด เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนอกจากจะช่วยในการเรียนรู้แล้ว ยังจะเพิ่มบรรยากาศในการเรียนรู้อีกด้วย

ความสามารถของครูผู้สอน

ปัจจัยที่สำคัญยิ่งและมีบทบาทอย่างมากในการจัดการเรียนการสอน ก็คือ ความสามารถหรือสมรรถนะของครูผู้สอนนั่นเอง แม้การวิเคราะห์จัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะออกมาว่า วิธีการสอนรูปแบบนี้ดี แต่หากครูไม่มีขีดความสามารถที่จะปฏิบัติได้ ก็ย่อมไม่เป็นผลดีแต่ประการใด ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องศึกษาทำความเข้าใจ สร้างประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีการสอนรูปแบบต่าง ๆ ไปได้

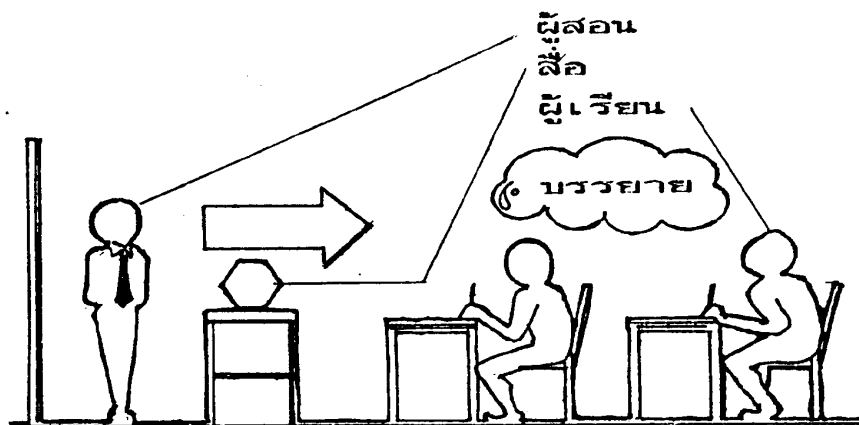
วิธีการเรียนการสอน

วิธีการเรียนการสอนอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะตามกิจกรรมครูผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้

รูปที่ 71 วิธีการสอนแบ่งตามกิจกรรมครูและผู้เรียน

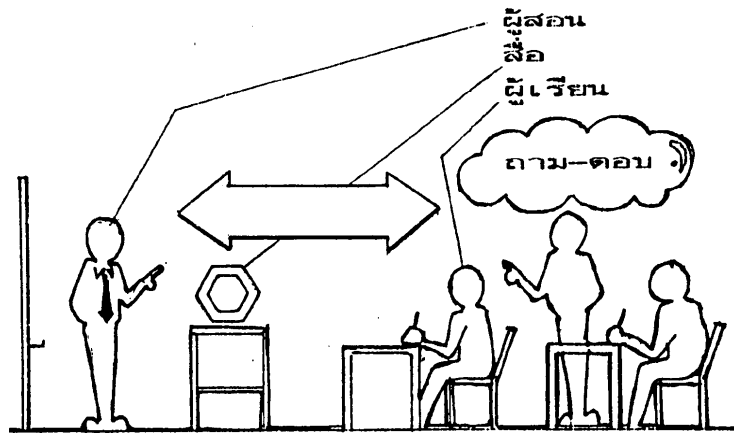
การสอนแบบบรรยาย (Lecture)

รูปที่ 72 การจัดการเรียนการสอนแบบบรรยาย

การสอนแบบบรรยาย เป็นการสอนรูปแบบการสื่อสารทางเดียว (One way Communication) โดยกิจกรรมทั้งหมดหรือส่วนใหญ่อยู่ที่ครูผู้สอน สามารถสอนได้ทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ เหมาะสำหรับเนื้อหาทางทฤษฎีที่ต้องการให้จดจำหรือเข้าใจ การปรับแต่งแทบจะไม่มีในการสอนโดยวิธีนี้

การสอนแบบถามตอบ (Questioning)

รูปที่ 73 การจัดการเรียนการสอนแบบถามตอบ

การสอนแบบถามตอบ เป็นการสื่อสารแบบสองทางระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน จึงสามารถตรวจปรับความเข้าใจได้ตลอดเวลา แต่ก็เป็นภาระที่หนักในการเตรียมการสอนของครู ที่สำคัญครูผู้สอนด้วยวิธีนี้จะต้องมีประสบการณ์ในการสอนมาพอสมควร

การศึกษาด้วยตนเอง (Self Study)

รูปที่ 74 การจัดการเรียนการสอนศึกษาด้วยตนเอง

การให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง มิใช่เป็นการอ่านเนื้อหาจากหนังสือหรือตำรา แต่เป็นการศึกษาจากสื่อที่เหมาะสมกับเนื้อหาเรื่องนั้น ๆ ซึ่งสื่อดังกล่าวจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีแล้วว่ามีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองได้ อย่งไรก็ดี จะต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้กับผู้เรียนด้วย เพราะนักเรียนไทยมิได้ถูกฝึกมาให้เคยชินกับการศึกษารูปแบบนี้

สรุปบทเรียน

1. การเรียนการสอน เป็นกิจกรรมซึ่งจัดขึ้นเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยที่การเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นโดยตัวผู้เรียนเอง ครูเป็นแค่เพียงผู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เท่านั้น
2. การเรียนรู้มีกระบวนการ และขั้นตอน ผู้ที่จะเรียนรู้จะต้องมีความสนใจ แสวงหาข้อมูลในเรื่องที่สนใจนั้น ทั้งต้องมีการทดลองใช้ข้อมูลที่ได้ไปแก้ปัญหา และต้องทราบว่าได้ผลเป็นอย่างไร
3. มีปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ที่จะต้องคำนึงถึงในการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เช่น วัตถุประสงค์การสอน ลักษณะของเนื้อหา พื้นฐานความรู้ของผู้เรียน จำนวนผู้เรียน เวลาที่ใช้สอน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมถึงขีดความสามารถของครูในการจัดการเรียนการสอนด้วย
4. วิธีการสอนมีหลายรูปแบบ หากแต่จะพิจารณาจากกิจกรรมของครูและผู้เรียนแล้ว อาจแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ๆ คือ รูปแบบที่กิจกรรมอยู่ที่ครูผู้สอนเป็นหลัก ได้แก่ การบรรยายซึ่งเป็นวิธีที่ใช้กันมาโดยตลอด รูปแบบที่ ครูผู้สอนและผู้เรียนมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การสอนแบบถามตอบ การสอนแบบอภิปราย ส่วนการเรียนการสอนที่กิจกรรมทั้งหมดอยู่ที่ผู้เรียนเอง ก็คือการเรียนรู้จากสื่อสำเร็จรูปที่มีผู้พัฒนาเอาไว้แล้ว